

Historien hjälper oss förstå könsskillnader på arbetsmarknaden

*Andelen kvinnor som yrkesarbetar har tredubblats i många höginkomstländer under det senaste århundradet. Det är en av de största sociala och ekonomiska förändringarna på arbetsmarknaden i modern tid. Men stora skillnader mellan könen består. Det var först på 1980-talet som någon forskare tog ett helhetsgrepp för att förklara vad dessa skillnader beror på. **Claudia Goldins** forskning har gett oss nya, ofta förvånande, insikter om kvinnors historiska och nutida roll på arbetsmarknaden.*

Globalt sett yrkesarbetar ungefär hälften av alla kvinnor, motsvarande siffra för män är åttio procent. Och när kvinnor arbetar tjänar de vanligtvis mindre. Att förstå hur och varför sysselsättningsgrad och inkomst skiljer sig åt mellan kvinnor och män är viktigt av samhällsekonomiska skäl, på lång och kort sikt. Det handlar om att ta vara på samhällets resurser på bästa sätt. Om kvinnor inte har samma möjlighet att delta på arbetsmarknaden eller deltar på ojämlika villkor kan både arbetskraft och kompetens gå till spillo. Att inte alla jobb tillfaller den mest kompetenta personen är ekonomiskt ineffektivt, och om löner för samma arbete skiljer sig åt blir incitamenten för att jobba och göra karriär snedvridna. Goldin har genom att kombinera en skarp nationalekonomisk ansats med innovativa metoder i ekonomisk historia kunnat visa att flera olika faktorer historiskt har påverkat och fortfarande påverkar både utbud av och efterfrågan på kvinnlig arbetskraft. Det handlar om kvinnors möjligheter att kombinera arbete och familj, beslut kring utbildning och familjebildning, tekniska innovationer, lagar och normer samt ekonomins strukturomvandling. Hennes resultat har i sin tur gjort det möjligt att bättre förstå hur och varför sysselsättningsgrad och lön skiljer sig åt mellan kvinnor och män. För att nå dessa insikter blickade Goldin tillbaka drygt 200 år.

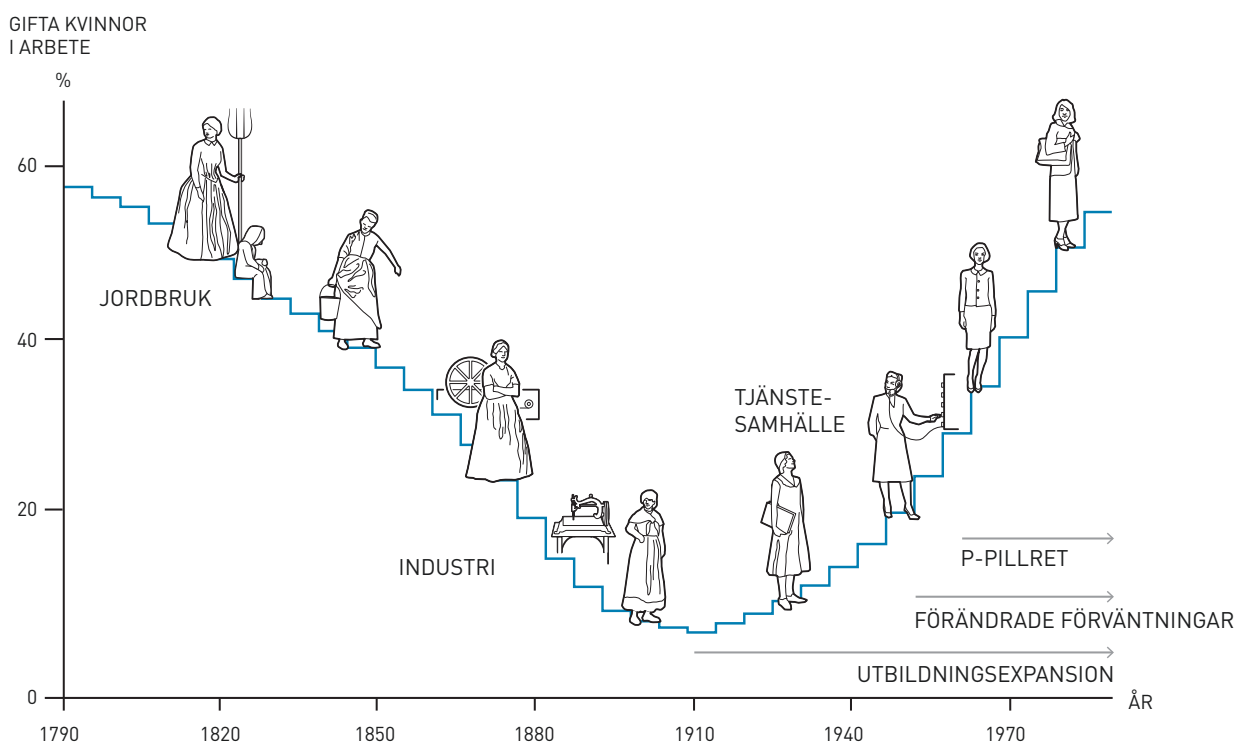
I backspeglen

Under de senaste århundradena har samhället genomgått stora politiska, sociala och teknologiska förändringar. Sedan den industriella revolutionen har dagens industriländer upplevt stadig ekonomisk tillväxt. Det är lätt att tro att till exempel kvinnors närvaro på arbetsmarknaden skulle följa samma trend. Men Goldins forskning har visat att så inte är fallet.

Genom att titta i backspeglen har hon skapat en förståelse för hur kvinnors villkor förändrats under ekonomins utvecklingsprocess, från traditionell jordbruksekonomi till dagens moderna samhällen. Spegeln visade sig dock ha fläckar, eftersom kvinnligt arbete underrapporterats i historiska källor, och dessa fläckar behövde granskas mer noggrant för att helhetsbilden skulle framträda. Genom att analysera både korrigerade och nya historiska data kunde Goldin skapa en helhetsbild. Och när hon zoomade in på USA:s historia blev bilden knivskarp. Goldin kunde identifiera banbrytande mönster som inte bara har utmanat den existerande kunskapen, utan också kommit att förändra synen på kvinnors historiska och samtida roll på arbetsmarknaden. Ett sådant mönster såg ut som bokstaven U.

Den U-formade kurvan

Innan Goldin publicerade sin banbrytande bok 1990 hade forskare, genom att främst studera data från 1900-talet, dragit slutsatsen att det fanns ett tydligt positivt samband mellan ekonomisk tillväxt och andelen kvinnor som yrkesarbetade. Alltså att i takt med att ekonomin växte så anställdes fler kvinnor. Men eftersom äldre data knappt hade studerats var det oklart hur sambandet faktiskt såg ut över en längre tidshorisont.

Goldins första observation var att kvinnors sysselsättningsgrad ofta inte hade återgivits korrekt i befintliga data. Historiskt var det till exempel vanligt att kvinnor tillskrevs statusen "fru" i folkräkningar och offentliga register. Men även om de var gifta så medförde det såklart inte per automatik att de inte utförde arbete, utöver hushållssysslor. Faktum är att det inte alls var ovanligt att kvinnor arbetade tillsammans med sina makar inom jordbruk eller i olika former av familjeföretag.

Kvinnor arbetade även inom industrin eller med produktion inom hemmet, till exempel textilframställning eller mejerihantering. Men deras arbete registrerades inte alltid korrekt i de historiska källorna. Genom att sammanställa nya databaser baserade på historiska tidrapporter, industristatistik och folkräkningar kunde Goldin korrigera uppgifterna om kvinnors deltagande på arbetsmarknaden. Hon fastslog att andelen kvinnor som arbetade i USA var betydligt större i slutet av 1890-talet än vad den officiella statistiken gav sken av. Korrigeringarna visade till exempel att sysselsättningsgraden för gifta kvinnor var nästan tre gånger högre än den som registrerades i folkräkningen.

Genom att gräva fram data från så långt tillbaka som slutet av 1700-talet kunde hon även avslöja ett nytt förvånande historiskt faktum: kvinnor yrkesarbetade i högre grad innan industrialiseringen tog fart under 1800-talet. En av anledningarna till det var att industrialiseringen försvårade för många gifta kvinnor att arbeta från hemmet och därmed kombinera arbete med familj. Goldin dokumenterade detta på ett innovativt sätt genom att använda data från drygt tiotusen ensamstående kvinnliga familjeförsörjare i 1700-talets Philadelphia. Så även om Goldin kunde visa att många ogifta kvinnor tog anställning i tillverkningsindustrin under industrialiseringen (som mest arbetade fyrtio procent av alla unga kvinnor i industrin i vissa delstater) minskade det totala kvinnliga yrkesarbetandet.

Tillsammans med den sedan tidigare kända uppgången från början av 1900-talet visade Goldin att kvinnors historiska deltagande på arbetsmarknaden i USA kunde beskrivas med en U-formad kurva under den tvåhundraårsperiod som började i slutet av 1700-talet. Eftersom det var stadig ekonomisk tillväxt under denna period visade Goldins kurva att det inte finns ett historiskt entydigt samband mellan kvinnors sysselsättningsgrad och ekonomisk tillväxt.

Numera vet vi att U-formen inte på något sätt är unik för USA, sambandet gäller även i många andra länder. Dessa insikter gör det möjligt att bättre kartlägga och förstå kvinnors position på arbetsmarknaden runt om i världen. Man kan alltså inte räkna med att ekonomisk tillväxt per automatik kommer att minska skillnaderna mellan män och kvinnor på arbetsmarknaden. Men vad är egentligen förklaringen till dessa skillnader? Hur kommer det sig att utjämningen går så långsamt? Goldin konstaterade att en viktig förklaringsfaktor är äktenskapet.

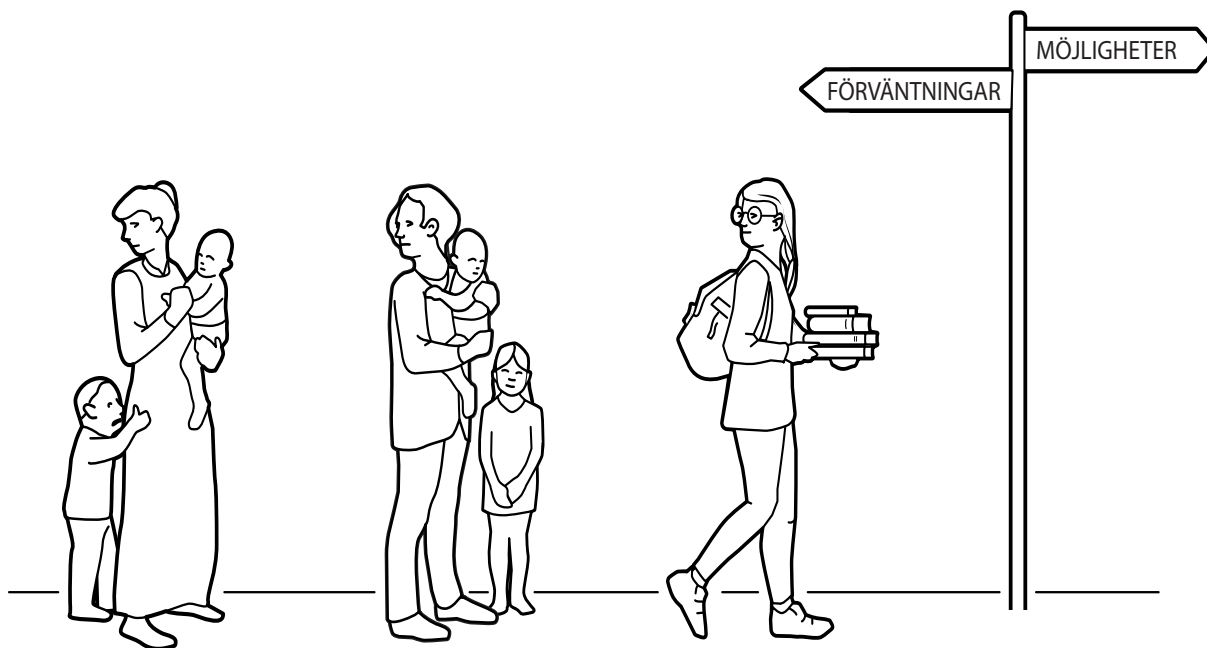
Tager du denna man till din äkta make?

Redan i början av 1900-talet var det stor skillnad i sysselsättningsgrad mellan gifta och ogifta kvinnor. Medan ungefär tjugo procent av alla kvinnor lönearbetade så gjorde endast fem procent av de gifta kvinnorna det. Det var också under den tidsperioden i USA:s historia som den uppåtgående trenden i kvinnors närvaro på arbetsmarknaden tog sin början, alltså där U-kurvan började peka uppåt. Goldin visar att teknologiska framsteg, servicesektorns framväxt och ökande utbildningsnivåer förde med sig en ökad efterfrågan på kvinnlig arbetskraft. Samtidigt fanns både sociala stigman, lagstiftning och andra institutionella hinder som begränsade inflytandet av dessa faktorer. Goldin kunde dessutom fastslå att äktenskapet hade en större betydelse än vad många tidigare trott.

Goldin observerade att dåtidens lagstiftning ofta hindrade kvinnor som ingått äktenskap från att fortsätta sina anställningar som lärare eller kontorsarbetare. Trots att efterfrågan på arbetskraft ökade så stängdes gifta kvinnor ute från delar av arbetsmarknaden. Denna typ av lagstiftning var som starkast under den stora depressionen på 1930-talet och de följande åren. Men det var inte den enda anledningen. Goldin visade också att det fanns en annan viktig förklaring till att gapet mellan kvinnors och mäns sysselsättningsgrad minskade så långsamt, nämligen kvinnors förväntningar på sina framtida yrkeskarriärer.

Förväntningarnas betydelse

Arbetsmarknaden består av olika generationer, eller kohorter, som haft olika förutsättningar när de gjort val i livet. Goldin utvecklade ett kohortbaserat angreppssätt för att analysera vad som händer när olika kohorter gör intåg på arbetsmarknaden. I början av 1900-talet förväntades till exempel de flesta kvinnor bara arbeta en kort tid innan de gifte sig, vilket påverkade deras beslut om utbildning. Goldin visade att i tider med snabb utveckling så kan kvinnor fatta beslut baserade på förväntningar som senare visar sig inte stämma.

Under den andra hälften av 1900-talet skedde förändringar i samhället som gjorde att gifta kvinnor ofta återgick till lönearbete när deras barn blivit äldre. De möjligheter de hade då baserades på de utbildningsval de gjort kanske tjugofem år tidigare, alltså när de, enligt den tidens sociala normer, inte förväntade sig någon framtida yrkeskarriär. Många kvinnor som var unga på 1950-talet hade mammor som var hemmafruar. När mödrarna väl återvände till arbetsmarknaden hade döttrarna redan gjort sina utbildningsval. Döttrarna förväntade sig alltså inte en yrkeskarriär när de planerade sin framtid. Det visade sig först långt senare att de faktiskt kunde komma att ha en lång och aktiv karriär. Under en stor del av 1900-talet underskattade kvinnor hur mycket de skulle komma att arbeta, och det var först under 1970-talet som förväntningar och faktiska utfall började närma sig varandra. De kvinnor som var unga då investerade följaktligen mer i sin utbildning. Under de senaste decennierna har kvinnor börjat utbilda sig i allt större utsträckning, och i västvärlden har kvinnor i dag generellt en högre utbildningsnivå än män.

Att kvinnor oftast lämnade arbetsmarknaden när de gifte sig och var frånvarande under en lång tid förklarar också varför den genomsnittliga arbetslivserfarenheten för kvinnor ökade så lite. Detta trots ett massivt inflöde av kvinnor på arbetsmarknaden under den andra halvan av 1900-talet. Eftersom kvinnorna som tillbringade många år hemma med sina barn dessutom utgjorde en stor andel av den kvinnliga arbetskraften över lång tid så förklarar det kohortbaserade angreppssättet varför framstegen såg ut att gå trögare än vad de faktiskt gjorde. Säg till exempel att arbetsmarknadsdeltagandet var tjuugo procent i en generation och fyrtio procent i en senare generation. Då visar medelvärdet på ett trettioprocentigt genomsnittligt deltagande (givet att generationerna är lika stora), trots att det egentligen har skett en fördubbling av arbetsmarknadsdeltagandet mellan de två generationerna.

Men även om normförändringar, nya mönster på arbetsmarknaden och en ökad utbildningsnivå påverkade sysselsättningsgraden för kvinnor, så kom mer sentida innovationer att i grunden förbättra kvinnors möjligheter att både planera och göra karriär. En sådan innovation var ett piller.

Pillrets kraft

Kvinnors förväntningar på den framtida arbetsmarknaden kom att ändras i slutet av 1960-talet när p-pillet introducerades, en enkel metod för familjeplanering som kvinnorna själva kunde kontrollera. Genom att utnyttja det faktum att unga kvinnor fick tillgång till pillret vid olika tidpunkter i olika delstater i USA kunde Goldin, tillsammans med medförfattaren Lawrence Katz, visa på pillrets kraft. Goldin fann att pillret resulterade i att kvinnor senarelade äktenskap och familjebildning. Dessutom gjorde de andra yrkesval och en ökande andel kvinnor började studera ekonomi, juridik och medicin. De grupper som påverkades var de som var födda på 1950-talet och därmed hade tillgång till p-piller i sin ungdom. Med andra ord gjorde pillret att kvinnor bättre kunde planera sin framtid och därmed också skapa sig tydligare förväntningar på den. Det gav kvinnor helt nya incitament att investera i såväl utbildning som karriär.

Även om pillret påverkade både utbildnings- och karriärval så betydde det inte att lönegapet mellan kvinnor och män försvann, även om det har minskat kraftigt sedan 1970-talet. För att förstå hur lönegapet förändrats historiskt blickade Goldin ännu en gång bakåt.

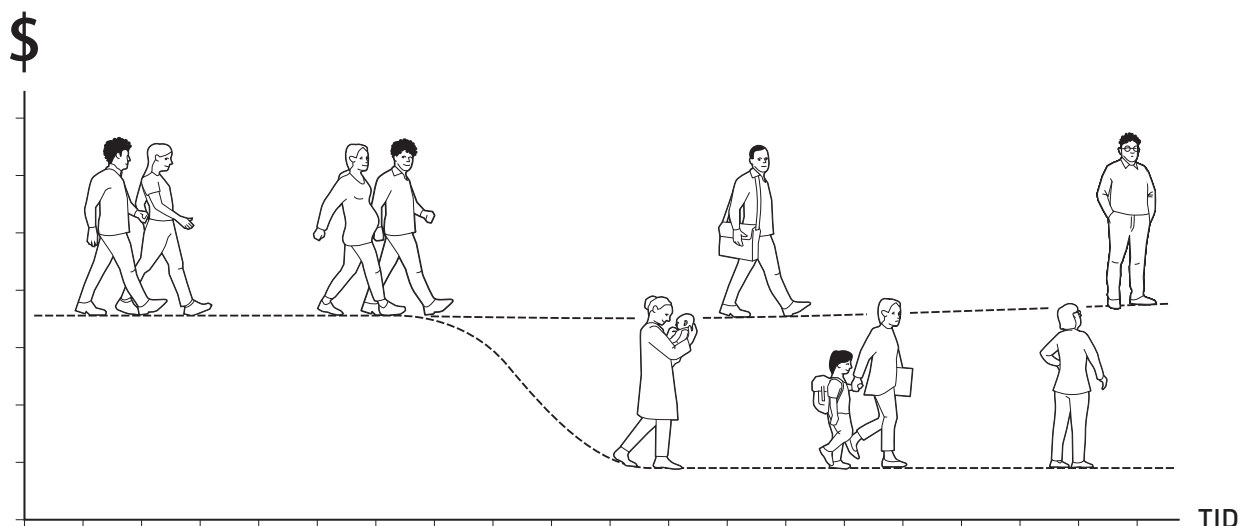
Historiska lönegap

Goldin började med att sammanställa statistik från flera olika källmaterial för att ta fram de första långa serierna på lönegapet mellan män och kvinnor. Med ett material som täckte tvåhundra år kunde hon visa att många historiskt betydelsefulla strukturella förändringar på arbetsmarknaden faktiskt gynnade kvinnor långt innan frågan om jämställdhet hamnat högt på agendan. Faktum är att lönegapet mellan könen minskade kraftigt under den industriella revolutionen (1820–1850) och när efterfrågan på administrativa och kontorstjänster ökade (1890–1930). Mellan 1930 och 1980 förändrades lönegapet nästan inte alls. Det skedde trots ekonomisk tillväxt, ökande utbildningsnivå bland kvinnor och det faktum att andelen lönearbetande kvinnor fördubblats.

Genom sina kartläggningar kunde Goldin också visa att lönediskrimineringen som drabbade kvinnor, alltså löneskillnader som inte kan förklaras av observerade skillnader i till exempel produktivitet, utbildning och ålder, ökade signifikant i och med tjänstesektorns framväxt en bit in på 1900-talet. Innan dess arbetade kvinnor mestadels i branscher där lönen baserades på ackord. Arbetare inom denna typ av industrier, oavsett om de var kvinnor eller män, fick alltså betalt i relation till sin produktivitet. Från slutet av 1800-talet fram till 1940 ökade den löneskillnad mellan kvinnor och män som kan tillskrivas diskriminering från tjugo till femtiofem procent i tillverkningsindustrin. Alltså ökade lönediskrimineringen, något förvånande, samtidigt som lönegapet mellan könen minskade. En av anledningarna var att ackordsbaserade kontrakt övergavs i allt större utsträckning till förmån för lönesystem baserade på exempelvis månadslön. Goldin visade att införandet av modern lönesättning tenderade att gynna anställda med långa oavbrutna karriärer. Förväntningarna påverkade således inte bara potentiella kvinnliga arbetstagare, utan även tänkbara arbetsgivare.

Föräldraskapseffekten

I dag ligger lönegapet mellan kvinnor och män någonstans mellan tio och tjugo procent i höginkomstländer. Detta trots att det ofta finns lagstiftning kring lika löner och att kvinnor generellt är mer utbildade än män i dessa länder. Hur kan det komma sig? Goldin försökte hitta svaret på just den frågan. Hon lyckades bland annat identifiera en nyckelförklaring, nämligen föräldraskap.

Genom att studera hur inkomstskillnader mellan män och kvinnor utvecklats över tid kunde Goldin i en artikel från 2010, tillsammans med medförfattarna Marianne Bertrand och Lawrence Katz, visa att löneskillnaderna först är små. Men så snart det första barnet anländer till världen sker ett trendbrott: inkomsterna sjunker direkt och ökar inte i samma takt för kvinnor som fått barn som för män, trots att de har samma utbildning och yrke. Studier från andra länder har bekräftat Goldins slutsats – i höginkomstländer kan föräldraskap numera nästan helt förklara inkomstskillnaden mellan kvinnor och män.

Goldin visade att denna föräldraskapseffekt delvis kan förklaras av hur vår samtida arbetsmarknad fungerar. Anställda i många branscher förväntas vara ständigt tillgängliga och flexibla inför arbetsgivarens krav. Eftersom kvinnor inte sällan tar ett större ansvar än män för till exempel barnomsorg försvåras både löneökning och karriärklättring. Arbetsuppgifter som är besvärliga att kombinera med deltidsjobb gör det dessutom svårare att fortsätta karriären för den person i hushållet, vanligtvis kvinnan, som väljer att gå ner i arbetstid. Allt detta har långtgående konsekvenser för kvinnors löneutveckling.

En blick in i framtiden

Genom att gräva i arkiv och sammanställa och korrigera historiska data har Goldin kunnat presentera nya och ofta förvånande fakta. Hon har gett oss en fördjupad förståelse för vilka faktorer som påverkar kvinnors möjligheter på arbetsmarknaden och hur mycket deras arbete efterfrågats. Det faktum att kvinnors val ofta har varit, och fortfarande är, begränsade av äktenskap och familjeansvar utgör navet i både analysen och förklaringsmodellen.

Goldins forskning visar att skillnader mellan kvinnor och män på arbetsmarknaden bestäms av olika faktorer under olika perioder av samhällsutvecklingen. Den som vill utjämna dessa skillnader måste först förstå varför de uppstår. Informations- och utbildningssatsningar, eller lagstiftning som undanröjer institutionella hinder kan ha stor effekt under en viss tid, särskilt om kvinnors karriärförväntningar och

utbildningsnivåer släpar efter männens. Samma satsningar har däremot förmodligen begränsad effekt i samhällen där kvinnor redan arbetar i hög utsträckning och kanske har mer utbildning än männen. Exempelvis vet vi att det inte är tillräckligt att kvinnor i dag kan utbilda sig på samma villkor som män, lönegapet mellan kvinnor och män består. Då kan möjligheten att planera och finansiera en återgång till arbetsmarknaden efter barnafödande, eller ett mer flexibelt arbetsliv, vara viktigare.

Goldins studier har också lärt oss att utveckling tar tid, eftersom val som påverkar hela karriärer baseras på förväntningar som senare kan visa sig inte stämma. USA:s historia och liknande utveckling i många andra höginkomstländer visar att förändringen kan gå under radarn i den aggregerade statistiken under decennier, eftersom ett nytt beteende till en början inte har särskilt stort genomslag totalt sett. Först när grupper som anammat det nya beteendet på arbetsmarknaden börjar nå medelåldern och påverkar unga kvinnors karriärbeslut kan stora förändringar i arbetskraften ske under relativt korta tidsperioder.

Allt detta vet vi tack vare Claudia Goldins forskning. Vi vet också att hennes insikter sträcker sig långt utanför USA:s gränser och att liknande mönster har observerats i många andra länder. Hennes forskning har gjort att vi bättre kan förstå gårdagens, dagens och morgondagens arbetsmarknader.

LÄS MER

Mer information om årets priser, bland annat en vetenskaplig bakgrundsartikel på engelska, finns på Kungl. Vetenskapsakademiens webbplats, www.kva.se, och www.nobelprize.org. Där kan man också titta på presskonferenser, föreläsningar och annat videomaterial. Mer information om utställningar och aktiviteter kring Nobelpriset och Ekonomipriset finns på www.nobelprizemuseum.se.

Kungl. Vetenskapsakademien har beslutat utdela Sveriges Riksbanks pris i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne 2023 till

CLAUDIA GOLDIN

Född 1946 i New York, NY, USA. Fil.dr 1972 vid University of Chicago, IL, USA. Professor vid Harvard University, Cambridge, MA, USA.

”för att ha förbättrat vår förståelse av kvinnors arbetsmarknadsutfall”